

Eriytyvät koulutuspolut – osaamisen ja vanhempien sosioekonomisen aseman yhteys oppilaan koulutusvalintoihin

5. Pohdinta

Toisen asteen koulutusvalinnoilla on vahva yhteys myöhempään sosioekonomiseen asemaan. Erityisesti korkeakoulututkinnon suorittaneet sijoittuvat keskimäärin korkeampiin sosioekonomisiin asemiin kuin pelkän toisen asteen tutkinnon suorittaneet. Koulutus onkin tarkastelussa selvästi vahvin myöhempää sosioekonomista asemaa selittävä tekijä. Koulutuspolut ovat myös varsin eriytyneitä: ammatillisesta koulutuksesta siirtytään korkeakoulutukseen huomattavasti harvemmin kuin lukiokoulutuksesta, ja erityisesti ammatillisesta koulutuksesta siirtymät yliopistokoulutukseen ovat vähäisiä. Vaikka koulutus selittää suurimman osan havaituista eroista, myös sukupuoli ja huoltajien sosioekonomisella asemalla on yhteys myöhempään asemaan vielä koulutuksen huomioimisen jälkeen.

Havainnot ovat pitkälti linjassa aiemman tutkimustiedon kanssa, jonka mukaan koulutus on yksi keskeisimmistä yhteiskunnallista asemaa ja sosiaalista liikkuvuutta selittävistä tekijöistä (Becker, 1992; Tessema, 2022). Tulokset herättävät kuitenkin kysymyksiä suomalaisen koulutusjärjestelmän kehittämisestä tilanteesta, jossa tavoitteena on nostaa korkeakoulututkinnon suorittaneiden osuus vähintään 60 prosenttiin nuorista aikuisista vuoteen 2040 mennessä (Opetus- ja kulttuuriministeriö, 2026).

Jos ammatillisen koulutuksen suorittaneiden siirtymät korkeakoulutukseen säilyvät nykyisellä tasolla, tavoitteen saavuttaminen voi olla haastavaa. On kuitenkin olemassa joitakin viitteitä siitä, että ammattikorkeakoulutuksen suosio on yleistynyt ammatillisen koulutuksen suorittaneiden parissa viime vuosina, joskin yliopistoon hakeutuu verraten harva (esim. SVT, 2026). Lisäksi koulutuspolitiikassa on tehty muutoksia (esim. rahoitusjärjestelmä), joilla pyritään luomaan opetuksen järjestäjille ja opiskelijoille kannustimia korkeakoulutukseen siirtymiselle. (esim. OKM 2025a,b).

Tämä korostaa tarvetta vahvistaa erityisesti ammatillisesta koulutuksesta korkeakoulutukseen johtavia jatko-opintopolkuja. Myös aiemmassa arvioinnissa on korostettu ammatillisen koulutuksen opiskelijoiden jatko-opintovalmiuksien, ohjauksen ja korkeakouluopintoihin johtavien väylien kehittämistä (Hakamäki-Stylman ym., 2024). Koulutusjärjestelmän sisäisillä siirtymillä voi olla merkittävä vaikutus yksilöiden myöhempään sosioekonomiseen asemaan, työmarkkinoille sijoittumiseen ja koulutukselliseen etenemiseen sekä kansallisten koulutuspoliittisten tavoitteiden toteutumiseen.

Yhdeksännen luokan osaamisryhmällä on vahva yhteys toisen asteen koulutusvalintaan, mikä on sinänsä odotettu havainto. Toisen asteen koulutusvalinta puolestaan ennustaa edelleen jatko-opintoihin hakeutumista ja lopulta myöhempää sosioekonomista asemaa. Koulutuspolkujen eri vaiheet muodostavat siis ketjun, jossa varhaisemmat valinnat ja saavutukset heijastuvat pitkälle aikuisuuteen.

Osaamisryhmät ovat varsin pysyviä jo perusopetuksen alkuvuosista lähtien. Tulosten perusteella oppilaan myöhempää koulutuspolkua voidaan ennustaa kohtuullisen hyvin jo kolmannen luokan osaamisryhmän perusteella ja vielä tarkemmin kuudennen luokan tilanteen perusteella. Tämä herättää kysymyksen siitä, missä määrin koulutusjärjestelmä kykenee muuttamaan tai tasaamaan oppilaiden välisiä eroja

perusopetuksen aikana. Suomalaisessa koulutuspolitiikassa on pitkään korostettu koulutusjärjestelmän avoimuutta ja sitä, ettei yksittäinen valinta tai koulutuspolku muodostaisi pysyvää umpikujaa. Käytännössä koulutuspolut voivat eriytyä melko varhaisessa vaiheessa, vaikka muodolliset mahdollisuudet siirtyä koulutuspolulta toiselle säilyvätkin.

Huoltajien sosioekonominen asema ja oppilaan sukupuoli ovat myös yhteydessä osaamisryhmään sijoittumiseen. Koska osaamisryhmä on edelleen yhteydessä toisen asteen valintaan, jatko-opintoihin hakeutumiseen ja myöhempään sosioekonomiseen asemaan, yksilöiden taustatekijät heijastuvat pitkälle koulutus- ja työuralle. Tulos ei välttämättä tarkoita, että koulutusjärjestelmä tuottaisi näitä eroja, mutta se herättää kysymyksen siitä, missä määrin järjestelmä onnistuu tasaamaan erilaisia lähtökohtia. Samalla tulokset nostavat esiin koulutuspoliittisesti keskeisen pohdinnan siitä, missä määrin koulutuspolkujen eriytymiseen tulisi pyrkiä vaikuttamaan ja millaisilla toimenpiteillä oppilaiden mahdollisuuksia muuttaa koulutuspolkuaan voitaisiin vahvistaa myöhemmissä koulutusvaiheissa. Näiden kysymysten merkitys korostuu erityisesti silloin, kun tavoitteena on sekä koulutuksellinen tasa-arvo että mahdollisimman laaja osaamismahdollisuuksien hyödyntäminen yhteiskunnassa.

Koulutuspolkujen pysyvyys ja tutkimuksen rajoitteet

Tuloksia tarkasteltaessa on syytä huomioida sekä aineiston vahvuudet että siihen liittyvät rajoitteet. Mahdollisuus seurata samaa oppilasjoukkoa perusopetuksesta aina aikuisikään saakka antaa tietoa siitä, miten jo varhaiset vuodet perusopetuksessa ennustavat ihmisen koulutus- ja ammatillista polkua. Aineisto mahdollistaa koulutus- ja elämänpolkujen tarkastelun lähes kahden vuosikymmenen aikajänteellä ja tarjoaa näkökulman koulutusjärjestelmän pitkän aikavälin muutoksiin.

Tulokset osoittavat, että myöhempiä koulutus- ja työmarkkinapolkuja voidaan ennustaa jo varsin varhaisessa vaiheessa perusopetusta. Tämä herättää kysymyksiä suomalaisen koulutusjärjestelmän kyvystä tasata oppilaiden välisiä eroja sekä siitä, kuinka avoimia koulutuspolut käytännössä ovat. Vaikka suomalainen koulutusjärjestelmä on rakenteellisesti joustava ja mahdollistaa siirtymät eri koulutusasteiden välillä, tulokset viittaavat siihen, että koulutuspolut ovat käytännössä melko pysyviä ja ennustettavia.

Tuloksia tulkittaessa on kuitenkin huomioitava, ettei aineisto mahdollista yksiselitteisten syy-seuraussuhteiden osoittamista. Havaitut yhteydet eivät kerro, aiheuttaako esimerkiksi tietty osaamisryhmä myöhemmän koulutuspolun tai sosioekonomisen aseman. Osaamisryhmä voi toimia myös monien muiden tekijöiden, kuten aiemman osaamisen, oppimismotivaation, koulunkäyntiin liittyvien valintojen, perhetaustan tai koulun tarjoaman tuen indikaattorina. Näin ollen tulokset kuvaavat ennen kaikkea koulutus- ja elämänpolkujen yhteyksiä, eivät niiden taustalla olevia mekanismeja.

Tarkastelu perustuu yhteen ikäluokkaan, jonka koulutuspolut ovat rakentuneet 2000-luvun ensimmäisillä vuosikymmenillä. Koulutusjärjestelmä, korkeakoulujen valintakäytännöt sekä työmarkkinat ovat muuttuneet tarkastelujakson aikana, minkä vuoksi tulokset eivät välttämättä sellaisenaan kuvaa nykyisten oppilaiden tulevia koulutuspolkuja.

Aineisto nostaa kuitenkin esiin keskeisiä koulutuspoliittisia kysymyksiä: missä vaiheessa koulutusjärjestelmää oppilaiden väliset erot alkavat muodostua pysyviksi ja millä tavoin koulutusjärjestelmä voisi tukea koulutuspolkujen avoimuutta myöhemmissä vaiheissa? Merkittävä osa myöhemmästä eriytymisestä tapahtuu jo ennen toisen asteen koulutusvalintoja. Tämän vuoksi koulutuksellisen tasa-arvon edistämiseksi huomio tulisi kohdistaa paitsi koulutusasteiden välisiin siirtymiin myös oppimisen ja osaamisen kehitykseen perusopetuksen alkuvuosista lähtien.